

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ОДБОРА ЗА ДОДЕЛУ НАГРАДЕ „ПАВЛЕ И МИЛКА ИВИЋ” ЗА 2024. ГОДИНУ

Одбор за доделу Награде „Павле и Милка Ивић” одлучио је да ово признање за 2024. годину додели монографији професора Недељка Богдановића *Мали речник села Бучума*, објављеној у LXX/1 књизи *Српског дијалектолошког зборника* (Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, Београд, 2023, стр. 369–634), најстаријег лингвистичког гласила Српске краљевске академије, заснованог 1905. године магистралним делом Александра Белића *Дијалекти источне и јужне Србије*.

„У почетку бјеше ријеч, и ријеч бјеше у Бога, и Бог бјеше ријеч. Она бјеше у почетку у Бога. Све је кроз њу постало, и без ње ништа није постало што је постало” – поручује Свето јеванђеље по Јовану. Кажу да је речник прва књига нације. Са највишег места науке о српском језику, пером професора Павла Ивића, написано је да „По обиљу нових података изнетих о српском језику, с [Вуковим] *Рјечником* из 1818. не може се поредити ниједна друга књига”. За престижно признање Славистичког друштва Србије за 2024. годину предлаже се дело стручњака који, као готово нико тако успешно и плодотворно, више од пола века успешно корача Вуковом стазом. Говор Недељковог родног села добро је познат науци након његовог магистарског рада *Говори Бучума и Белог Потока*, објављеног у XXV књизи *Српског дијалектолошког зборника*, као и из других његових радова писаних разним пригодним поводима. У тим прилозима, а броје се десетинама, на површину су по правилу искрсавали језички бисери, обрти, лексичке специфичности једног идиома. Тако нешто се могло и очекивати од врсног дијалектолога и осведоченог успешног и даровитог песника и приповедача.

По значају велики *Мали речник села Бучума* је и у служби потврде Ивићеве теорије да је „лексица море без обале”. Последње деценије обележене су процватом дијалекатске лексикографије, посебно на тлу призренско-тимочке дијалекатске области, где предњачи терен тимочког поддијалекта, коме припада и говор Бучума. Садржај овога вредног дела показује да је итекако било и простора и потребе за Богдановићев труд и напор, све у служби кристалисања, изоштравања и лексикографске слике тимочког поддијалекатског типа призренско-тимочког дијалекатског комплекса узетог у целини.

У одлуци да лауреат за 2024. годину буде професор Богдановић, деценијама најбољи познавалац говорног мозаика призренско-тимочке дијалекатске области, има и својеврсне симболике. За српску дијалектологију, а посебно дијалекатску лексикографију истинска је срећа што је Недељко

Богдановић у поодмаклим годинама, и у крајње неповољним здравственим приликама, змогао снаге да струци принесе још један вредан дар, да бучумске лексичке бисере, добрим делом познате из десетина његових објављених радова, обједини у јединствен речник, а уједно испуни молбе колега да то учини. Међу колегама и пријатељима који су годинама, па и деценијама, сугерисали аутору да лексичке драгуље из већ објављених радова обједини у засебном прилогу посебно место припада управо првом ауторитету струке, чије име носи Награда, који је то Н. Богдановићу, како стоји у Предговору *Малом речнику села Бучума* (стр. 5–6) предлагао „кад је уређивао мој магистарски и докторски рад за објављивање у *Српском дијалектолошком зборнику*”. А добро је познато да је академик Павле Ивић веома ценио Богдановићев рад, његов допринос истраживању идиома призренско-тимочког типа, а посебно дијалекатске лексикографије, области у којој је, и великом заслугом Недељка Богдановића, призренско-тимочка дијалекатска област далеко испредњачила на српском језичком простору у целини, а по густини објављених дијалекатских речника, односно збирки речи из народа, вероватно је без премца у словенском свету.

Мали речник села Бучума је својеврсна допуна дијалекатских речника тимочког поддијалекта (аутори Ј. Динић, Љ. Рајковић-Кожељац и Н. Живковић). Богдановић у Уводу детаљно говори о томе како је настао Речник, наводи да је пажљиво испратио шта је забележено у раније објављеним историчким делима, да се трудио да у свој речник унесе оне речи које његови претходници-истраживачи нису забележили. Стога није чудно да овде наилазимо и на оне лексеме које нисмо срели у речницима Тимока, али и на оне које имају неочекивана значења. Тако рецимо сазнајемо да **жмичка** значи „шљапка по блату”, да је **жмикља** „по грубо” од **жмурча**, да је **клемпавко** „недотупав човек, тупавко”, а не неко „с клемпаве уши”. Иако су најважније особине говора ауторовог матерњег идиома науци већ добро познате, *Мали речник села Бучума* доноси нове изазове и подстицаје, примера ради у домени прозодије, где су честе потврде одступања од очекиваног. Врло доследан акценат на првом слогу у речима: **работа**, у **недељу**, **брчкољак**, **брчкољци**, **валинка**, **веселба**, **ветрушка**, **вршњик**, **вршник**, **дукат**, **плетење**, **једење**, **предење**, **вежење** (а не **везење**), **галатан**, **уста**, поред, **разуме се**, далеко већег броја речи са очекиваним местом акцената (рецимо: **поток**, **душник**, **пољак**, **дудук**, **казан**, **ђердан**, **ђувеч**, **жетвар**, **жалење**, **смејање** итд.) напосто подстиче дијалектологе да пажљиво испрате ово акценатско одступање, да провере да ли га има и у другим говорима призренско-тимочке области, у којим се тачно случајевима појављује, да ли ту постоји нека правилност.

Добро је познато зашто се за дијалекатске речнике лепе епитети драгоцености за више научних дисциплина. Зна се да приноси те врсте пред-

стављају поуздан ослонац за реконструисање материјалне и духовне културе српског села, у коме су две револуције, технолошка и идеолошка, радикално затрле многе старе обичаје и облике ранијег привређивања. *Мали речник села Бучума* придружује се многобројним својим истородним претходницама, најпоузданијим сведоцима да се на простору источне и јужне Србије стари народни обичаји и обичајни обреди негују и чувају вероватно понајбоље на српском националном и језичком простору узетом у целини.

О драгоцености радова овога типа можда понајбоље сведоче адресе њихових страних и домаћих корисника, од којих је довољно поменути *Етимолошки речник словенских језика*, велики пројекат Института за руски језик Руске академије наука у Москви, дело које се ради на основу доступних речи свих словенских књижевних језика и њихових дијалеката, *Етимолошки речник српског језика* и *Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* – дугорочне пројекте Института за српски језик САНУ.

Многим даровима српском језику Недељко Богдановић прикључио је и свој велики *Мали речник села Бучума*. И њиме на најбољи начин оверио све оне појединачне лексичке драгуље које је раније, деценијама, као научник, песник, културни делатник-заветник, откривао у неискрпним ризницама народног памћења стајући тако на онај траг који су најлепше обележили Ј. Цвијић и П. Ивић схватањем да се народном генију ни међе ни мере не могу одређивати. А чему ће песник Матија додати да је „језик једини живи сведок свих времена.”

Награда „Павле и Милка Ивић” овом приликом је и у служби скромног одуживања једном врхунском интелектуалцу, изврсно лингвисти, даровитом песнику и приповедачу, чије су заслуге у србистици, првенствено у дијалектологији, једној од кључних националних језичких дисциплина, практично немерљиве. Професор Богдановић је један од оснивача и утемељивач Студијске групе за српски језик и књижевност на нишком Филозофском факултету, први шеф Катедре за српски језик и најзначајнији и најупорнији њен члан у подизању стручног подмлатка. Вишедеценијски је сарадник на капиталним језичким пројектима Српске академије наука и уметности, члан Академијиних научних одбора из домена језичких проучавања и један од најагилнијих чланова Уређивачког одбора Српског дијалектолошког зборника. Немерљив је Богдановићев допринос у прикупљању и обради народног језичког блага на простору призренско-тимочке дијалекатске области, где импресионира његова помоћ аматерима-ентузијастима у настојању да од заборава сачувају лексику својих локалних, завичајних идиома, у подстицању, анимирању даровитих аматера да то чине. Захваљујући понајвише професору Богдановићу хиљаде страница дијалекатских речника, збирки народних речи угледале су светлост дана у издањима Српске академије наука и

уметности, Академијиног Института за српски језик и других угледних издавача. Треба знати да је професор Ивић изузетно ценио и поштовао рад аматера-приносника, као и сарадника из струке који су помагали агилним завичајцима у њиховом прегалаштву. Професор Богдановић, личност ретко виђене иницијативе и предузимљивости, више него успешно се огледао и у заснивању научних пројеката из домена дијалектологије и њиховим руковођењем. Он је, између осталог, руководио дугорочног пројекта *Лексико-лошка истраживања југоисточне Србије*, који је већ дао значајне резултате, а припремање неких је управо у току. По личном учинку у истраживању усменог народног језичког блага и помоћи другима у томе настојању професор Недељко Богдановић је готово без премца код Срба.

У Београду, 20. новембра 2024.

Одбор за доделу Награде „Павле и Милка Ивић”